

K. Ringgaard (udg.)
1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

GRAP - ET GRAMMATISK REDSKAB TIL ANALYSER AF DØVE BØRNS
DANSK

Af Kirsten Gregersen

Det er almindelig kendt at døve og svært tunghøre børn står over for mange problemer når de skal lære de hørendes sprog. Grunden er naturligvis at de (næsten) ikke får noget auralt input og derfor ikke har basis for at lære det talte sprog via naturmetoden. Dette betyder imidlertid ikke at døve børn ikke kommunikerer, men at de benytter andre kommunikationsformer end det talte sprog.

I Danmark lærer døve børns forældre enten tegndansk (et gesturalt og tildels oralt sprog med samme grammatik som dansk) og/eller dansk tegnsprog (et gesturalt sprog med en grammatik der er forskellig fra den danske) (se Elisabeth Engberg-Petersen et al., 1981). Forældrene benytter så et af disse sprog (eller en blanding) i kommunikation med børnene. Det vil sige at døve børns tidlige sprogindlæring adskiller sig fra hørende børns, bl.a. ved at de ikke lærer (tegn)sproget af personer der har det som modersmål. Der er dog en lille gruppe døve (ca 5%) som har lært tegnsprog som andre lærer deres modersmål, nemlig dem med døve forældre.

Et af døveskolernes vigtigste formål er at lære børnene dansk således at de bliver i stand til at klare sig i samfundet. Dette mål nås dog sjældent til fuldkommenhed i virkelighedens verden - det gælder for både talt og skrevet dansk. Et forsøg på at komme dette mål nærmere er Fredericiaskolens (Vejle amtskommunes specialskole for hørehæmmede børn) projekt om innovation af danskundervisningen. Projektets leder, Birgit Svendsen (se Birgit Svendsen, 1983, 1984 & 1985), kontaktede Hans Basbøll og undertegnede for at hjælpe lærerne med at udarbejde et praktisk

anvendeligt grammatisk analyseredskab til de døve børns sprog.

I første omgang kiggede vi på de døve børns forskellige kommunikationsformer. Det viste sig at de i den ikke-skriftlige kommunikation ofte benyttede sig af en blanding af dansk og tegnsprog, mens de skrev et dansk der adskiller sig fra alderssvarende danske hørendes skriftsprog. Da vi næsten intet kender til tegnsprog valgte vi at begynde med at se på børnenes skriftlige produktion, hvilket desuden har den fordel at det kun er et medium der skal analyseres, nemlig det skriftlige, mens man ved den anden kommunikationsform skulle have lavet både gesturale og aurale analyser.

Til analysen af det skriftlige materiale fandt vi at et system udviklet af David Crystal til logopædisk arbejde ville være egnet. Hans system kaldes LARSP (for "Language Assessment, Remediation and Screening Procedure") og anvendes i England af lærere og logopæder i det pædagogiske arbejde med bl.a. døve børn, afatikere og dysfatikere. Den grundlæggende idé bag systemet er at sprog læres bedst så fremt de lingvistiske størrelser (fonemer, synyaktiske strukturer o.s.v.) tilegnes i nogenlunde samme rækkefølge som det sker hos et barn med normal sprogudvikling, og at det vil hæmme indlæringen så fremt man springer udviklingstrin over. LARSP, også kaldet en sprogprofil, er ét ark papir designet således at det på basis af elevens/patientens sprogproduktion er nemt at overskue hvilket sprogtrin han/hun befinder sig på. Til selve den grammatiske analyse benytter Crystal et system der har stor udbredelse i England, bl.a. anvendes det af Quirk (se Quirk et al., 1972).

Nu kan et system for engelsk jo ikke oversættes ordret til dansk, for der er grammatiske forskelle mellem dem. Desuden savner vi i høj grad empiriske undersøgelser af

sprogtilægnelsen hos små danske børn - derfor har vi lavet sprogprofiler ud fra den (ikke-empiriske) antagelse at tilegnelsen af strukturer med mange elementer sker senere end med få elementer (f.x. at en sætning med mange led forekommer på et sent tidspunkt i sprogindlæringen).

Det grammatiske redskab vi har lavet kaldes for GRAP (for "grammatisk profil"). Tekster analyseres på tre niveauer: "sætnings":led-niveauet, led:ord-niveauet og ord:form-niveauet. På alle tre niveauer noteres om formerne er korrekte (dvs svarende til normalt skriftsprog - desværre er dette ikke en entydig målestok, så man må bruge sin sunde fornuft), forkerte, om de står i forkert rækkefølge og endelig om de er mangelfulde.

I analyseproceduren er det næste trin efter korrekturen af barnets tekst at dele op i uoverlappende "sætninger", hvorved forstås 1. hel- eller ledsætninger der ikke indeholder ledsætninger og 2. den del af en hel- eller ledsætning der bliver tilbage når man fjerner de(n) deri indgående ledsætning(er). Det ses at "sætninger" er meget lig de engelske "clauses" og den traditionelle skolegrammatiks sætninger, og at de adskiller sig fra f.x. Diderichsens sætninger. "Sætningerne" analyseres dernæst i led som subjekt, verbal og adverbial på "sætnings":led-niveauet. Ordene i disse "sætnings"led analyseres i ordklasser som substantiv, fuldverbum og adjektiv på led:ord-niveauet. Endelig noteres det på ord:form-niveauet hvilken bøjningsform det enkelte ord er i, som eksempler kan nævnes: bekendt, præsens og komparativ.

Til slut overføres analyseresultaterne for elevens tekst til det såkaldte profilark, hvor man kan aflæse hvilke former eleven har anvendt, både korrekte og forkerte - i fortolkningen skal man være opmærksom på at eleven meget vel vil kunne producere andre former i andre tekster.

1. Orig.tekst	vi var ved grænse vi skulle stod									
Korr.tekst	Da grænsen skulle vi stå									
Sætn.iled	Kl ₀ S Vt AL S> Vt									
Led:ord	Kj ₀ Pron Vm Prep N Pron Mod Vm*									
Ordform	1.pl. nom. præt sg. b ₀ 1. pl. nom. præt. præ*									
2. Orig.tekst	Op af toget i 2 timer									
Korr.tekst	ud									
Sætn.iled	AL AL									
Led:ord	Am* Prep N Prep Num N									
Ordform	sg. b. kard. pl									
3. Orig.tekst	vi gik turen i 1 timer									
Korr.tekst	en tur time									
Sætn.iled	S Vt O AL									
Led:ord	Pron Vm Art ₀ N Prep Num N									
Ordform	1. pl. nom. præt sg. b* kard. pl* ub									

Figur 1.

Autentisk tekst produceret af en 14-årig døv dreng.

Forkortelser: Kl: konjunktional, S: subjekt, Vt: verbal, Al: adverbial, O: objekt; Kj: konjunktion, Pron: pronomen, Vm: fuldverb, Prep: præposition, N: substantiv, Mod: modalverb, Am: adverbium, Num: talord, Art: artikel; 1.pl.: 1.person pluralis, præt: præteritum, sg.: singularis, b: bekendt/bestemt, kard: kardinaltal, ik: intetkøn, ub: ubekendt/ubestemt. 0 angiver at formen mangler, > at rækkefølgen er forkert og * at formen er forkert.

På omstående side ses et autentisk eksempel på en 14-årig døv drengs beskrivelse af sin ferie. Nedenfor ses det uddrag af hans sprogprofil der netop dækker denne del af teksten.

Niveau	Korrekt	Forkert
<u>sætn:led</u>		
4 led	S Vt O Al	Kl ₀ S Vt Al S> Vt Al Al
<u>led:ord</u>		
1 led	Pron: 3 Vm : 1	Kj ₀
2 led	Præp N	Mod Vm* Art ₀ N
3 led	Præp Num N: 2	Am* Præp N
<u>ord:form</u>		
Pron	1 pl.nom: 3	
Vm	præt: 2	præt*
N	sg.b	sg.b ₀
	pl	sg.b*
Mod	præt	
Num	kard: 2	

Figur 2.

Sprogprofil over teksten i figur 1.

En fyldigere beskrivelse med mange eksempler er under udarbejdelse og vil kunne fås ved henvendelse til undertegnede.

Litteraturliste

Crystal, David: Profiling Linguistic Disability, London 1982
Engberg-Pedersen, Elisabeth et al: Døves Tegnsprog,

Arkona, 1981.

Quirk, R. et al: A Grammar of Contemporary English,
London, 1972.

Svendsen, Birgit: Sprogprojekt Fredericiaskolen, Fredericia, 1. delrapport 1983, 2. delrapport 1984 og 3. delrapport 1985.

K. Ringgaard (udg.)
1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

STAVEFÆRDIGHEDEN HOS BONDESOLDATER
I TREÅRSKRIGEN 1848-50
Af Vibeke Sandersen

Den undersøgelse, der her skal gøres rede for, indgår i en mere omfattende undersøgelse af skrivefærdighed og skriftsprog hos soldater af bondestand, der deltog i treårskrigen. Materialet for den samlede undersøgelse består af henved 3000 breve fra deltagere i treårskrigen, fordelt på 657 afsendere. Heraf er det lykkedes at identificere 567 geografisk og socialt. Når man fraregner soldater uden for bondestanden og kun medregner én søn af hvert forældrepar, bliver der ca. 490 afsendere af bondestand tilbage. Det samlede materiale er gennemgået med henblik på at klarlægge, hvor mange afsendere der selv har skrevet. Undersøgelsens første faser er omtalt i tre foredrag (V.Sandersen, 1984, 1985, 1986).

Den sociale gruppering

Stavefærdighedsundersøgelsen søges gennemført som en sprogsociologisk undersøgelse. Den omfatter 50 repræsentanter for hver af den daværende bondestands tre grupper, nemlig sønner af henholdsvis gårdmænd, husmænd og inderster. Denne socialgruppering følger inddelingen af bondebefolkningen i kirkebøger og folketællinger fra det 19. århundrede. Den er tillige valgt, fordi den giver mulighed for at sammenligne resultaterne med den landsdækkende undersøgelse af rekrutternes læse- og skrivefærdighed, som blev foretaget 1881. Heri konkluderedes, at skrivefærdigheden var socialt betinget, således at gårdmandssønner skrev bedst, inderstesønner ringest (V.Sandersen, 1984: 108).

Tallet 50 fra hver gruppe er bestemt af, at der i brevsamlingen kun findes ca. 50 sikre repræsentanter for hver